

Kitâbiyât

Öz

Dergimizin bu sayısında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan iki kitabın tanıtımı okuyucunun beğenisine sunulmaktadır. Vakıf ve Sivil Toplum adlı kitap, M. Fatih Müderrisoğlu tarafından okuyucuya tanıtılmaktadır. *Vefatının Ellinci Yılında Fuad Köprülü* adlı kitabın tanıtımı ise Mehmet Kurtoğlu tarafından yapılmaktadır. Mehmet Kurtoğlu tarafından tanıtımı yapılan bir diğer kitap tanıtımı ise Görgün Özcan'ın Yeditepe Yayınlarından çıkan "Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar" adlı kitabıdır. Bu bölümdeki son yazı ise Hasan Hüseyin Güneş'in Mayıs ayında İstanbul'da düzenlenen *Uluslararası Kudüs Vakıfları Forumu* adlı organizasyon hakkındaki değerlendirme yazısıdır.

Book Review

Abstract

In this issue, two books published by Directorate General of Foundations are presented. M. Fatih Müderrisoğlu presents the book called *Vakıf ve Sivil Toplum*. Mehmet Kurtoğlu presents the book called *Vefatının Ellinci Yılında Fuad Köprülü*. Another book presentation by Mehmet Kurtoğlu is Görgün Özcan's book titled *Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar* by Yeditepe Publications. The last article in this section is written by Hasan Hüseyin Güneş about the organization called International Jerusalem Foundations Forum in Istanbul in May.

Vakıf ve Sivil Toplum (Hazırlayan: Prof. Dr. Fahameddin Başar). Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017, Ankara. ISBN: 978-975-19-6692-6 [195 sayfa: 11 Sempozyum Bildiri metni + 20 Fotoğraf]

M. Fatih Müderrisoğlu*

2016 Vakıf Haftası etkinlikleri çerçevesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü ile İstanbul Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi işbirliği ile gerçekleştirilen Vakıf ve Toplum sempozyumunda sunulan bildiri-lerden oluşan kitap üç ana başlık altında toplanır:

1. *Selçuklu ve Beylikler Döneminde Vakıf ve Sivil Toplum.*
2. *Osmanlı Döneminde Vakıf ve Sivil Toplum.*
3. *Günümüzde Vakıf ve Sivil Toplum.*

Kitap ilkin, Vakıf ve Sivil Toplum üzerine Vakıflar Genel Müdürü Sayın Adnan ERTEM 'in Takdim, editör Sayın Fahameddin BAŞAR'ın ise Sunuş bölümündeki görüş yazıları ile başlar. Her iki yazının içeriğini özetlersek aşağıdaki bilgilere ulaşırız:

* Günümüzde demokrasinin gelişmişliği, sivil toplum örgütlerinin yaygınlığı ve işleviyle ölçülmektedir.

* Sivil toplum örgütleri sadece sosyal, kültürel alanda değil siyasi olarak da sundukları katkılarla öne çıkar.

* Sivil toplum örgütlerinin çok geniş bir yelpazede çalışma alanları vardır.

* Vakıflar, medeniyetimizdeki ilk sivil toplum kuruluşlarıdır.

* Osmanlı toplumunda özellikle sağlık, eğitim, kültür ve şehircilik alanlarıyla ayrı bir yere sahiptir ve bu özelliğiyle Batı kültüründen ayrılır.

* Çok sayıda hizmet vakıf yoluyla yerine getirilir. Örneğin eğitim-öğretim, kültür, yapım-bakım ve onarım, dini gerekler, sağlık, sosyal yardım, güvenlik, ulaşım, temizlik, iktisadi şartlar ve şehircilik.

* Günümüzde çok sayıda bakanlığın görevini bir zamanlar sivil örgütler sağlamaktaydı.

Açılış bildirisi Bahaeddin Yedi yıldız tarafından *Vakıf ve Sivil Toplum Üzerine Bazı Düşünceler* başlığı ile sunulur. Yedi yıldız, hayrat sistemi olarak adlandırdığı vakıf müesseselerinin ruhunu tanımlamakta ve günümüzün sivil toplum kuruluşları ile bağlantısı üzerinde durmaktadır. Daha önce hazırladığı, *Türk Hayrat Sistemi ve Sivil Toplum* adlı makalesi ile konuya ışık tutan yazar, üç noktaya özellikle işaret etmektedir; birincisi hür iradenin mevcudiyeti, ikincisi kaynak sorununa çözüm bulma, üçüncüsü ise faaliyet alanının iyi belirlenmesidir.

Açılış bildirisinin ardından Vakıf Haftası bildirileri bilindiği üzere üç ana kategoride toplanmaktadır. İlki "Selçuklu ve Beylikler Döneminde Vakıf ve Sivil Toplum" ilişkisi üzerine sunulan bildirilerdir. Oturumun ilk konuşmacısı Yusuf Küçükdağ, *Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Ahilik ve Ahi Vakıflar* konulu bildiriyle Ahilik konusuna temas eder. Bu bağlamda yazar, ahiliğin kuruluşunda ahiliğin fütüvvetin Türk çeşitlemesi olduğunu, Türkiye Selçukluları tarafından 13. Yüzyıl başlarında başkent Konya'da kurulduğundan bahseder. Sonrasında Ahiliğin işlevselliği irdelenerek Ahi vakıfları ile ilgili vakfiyeler üzerinde durulur. Ahi Vakfiyeleri başlığı altında Küçükdağ, Kırşehir Ahi Evran Zaviyesi vakfiyesini, Murad Hüdavendigâr Temliknamesi ile Konya Ahi Evran Zaviyesi vakfiyesini ele alarak konuya açıklık getirmektedir.

Mustafa Demirci, *Anadolu'nun İslamlaşmasında Vakıflar ve Mühdedi Vakıfları* konulu makalesiyle, Anadolu'da vakıf müesseselerinin rolü ve İslamlaşma sürecinde özellikle Mühtedi vakıflarının işlevselliğini ele alır. Yazar, örnek olarak Trabzon kapsamında etnik nüfus dağılımı ve gelir vergisi

* Yrd.Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü; mfatih@hacettepe.edu.tr

kapsamında verdiği bilginin ötesinde bir tablo halinde mühtedi vakıflarını sıralamaktadır. Sadi S. Kucur , *Sivil Toplum Açısından Selçuklu Türkiye'sinde Vakıflar* başlığını taşıyan bildirisi ile Anadolu'yu yurt edinen Selçuklu Türklerinin kurduğu vakıfların vakfiyelerinden hareketle sivil toplum konusunu irdeler. Yazara göre, devlet adamları vakıftan bazı kısmi menfaatleri olsa da vakıf kurucu olarak servetlerinin büyük bir kısmını kamu yararına aktarmaktadır. Vakıflar devlet bütçesinden bağımsız ve özerk konumda idi. Selçuklu vakıf kurucularının / banilerin dağılımına baktığımızda sultan, melik, hanım sultanların %30 oranında başı çektikleri görülür.

Sempozyumun ikinci oturumu "Osmanlı Dönemi" vakıflarını konu alır. Konuşmacılardan Haşim Şahin, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde İktidar, Vakıf ve Toplum ilişkisi* başlıklı çalışmada, Erken Osmanlı döneminin bazı bey/padişahları ile paşalarının vakıfları üzerinde durur. Bu bağlamda Osman ve Orhan Gazi, I. Murat, I. Bayezit, Süleyman ve Lala Şahin Paşa konunun kapsamına girmektedir. *Osmanlı'dan Günümüze Vakıfların Sivil Topluma Katkısı* konulu çalışmada Hüsnü Koyunoğlu, özellikle vakıf ve sivil toplum kavramını tartışmaya açmakta, ardından vakıfların yaptığı hizmetlerin sivil topluma katkısını ele almaktadır. Yazar, bu hizmetleri; eğitim-öğretim, sağlık, şehir-cilik-belediye, ulaşım, dini, toplumun şekillenmesinde vakıflar rolü, meslek dayanışması, esnaf ve sanatkâr grupları konuları ile gündeme taşımaktadır.

Gümüşhanevi Dergâhı: Güzünü Bitirip Kış Mevsimine Giren İmparatorlukta Saha Bir Müessese adlı tebliğinde Necdet Yılmaz, Osmanlı son döneminde tanınmış bir şahsiyet A. Ziyaeddin-i Gümüşhanevi'nin kurduğu dergah ve dergahın faaliyetlerini konu edinir. Bu konudaki çarpıcı özellik dergâh kütüphanesi vakfı ve bu vakfın yakın çevre kütüphaneleri ile olan bağlantısına temas edilmesidir. Dergâh kütüphanesinin vakfının dışında

Bayburt, Of ve Rize kütüphane vakıfları da çalışmada irdelenmektedir.

Mevlüt Çam ise *Osmanlı Vakıflarında İlginç Şartlar ve Uygulamalar* başlığını taşıyan araştırmasında, vakıf ve edebiyat; vakıf, kadın ve çocuk; vakıf, asker ve donanma; vakıf, borçlu, müflis; vakıf ve eğitim; vakıf ve emniyet güvenlik hizmetleri; vakıf ve hayvanlara sunulan hizmetler; vakıf ve sosyal hizmetler örneklerinde olduğu gibi vakfiyelerdeki ilginç özelliklerden söz etmektedir.

Sempozyumun üçüncü ve son oturumu günümüzün sivil toplum kuruluşları ve bunların vakıf sistemi açısından değerlendirilmesini konu alır. *Günümüz STK ve Vakıfların Hayır Çalışmalarıyla Tarihi Vakıfların Hayır Faaliyetlerinin Karşılaştırılması* konusunda bildiri sunan Abdullah Ekinci, makalesinde eski ve yeni vakıfların hizmet alanlarını karşılaştırmaktadır. Şanlıurfa'ya Suriye'den gelen mültecilere yapılan yardımlar üzerinde duran yazar, insanî yardım platformu faaliyetleri kapsamında sosyal, eğitim, sağlık yardımları ve sosyal etkinliklerden bahseder.

Necati Ceylan, İnsan Haklarının Korunmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü adlı makalesiyle konuya hukukî yönden yaklaşmaktadır. Günümüzde insanlığın bilgi, ilim ve teknolojide ilerlemesine karşın hukukta, adalette, hakkaniyette ve ahlakta bir ilerlemenin olmadığından söz eden yazar, İslam coğrafyasında işlenen zulümler ile yeryüzündeki hukuk ihlallerinin bunun açık delilleri olduğunu iddia eder. *Vakıf ve Sivil Toplum* konulu çalışmada T. Başak Ersen, uluslararası çerçevede vakıfların sivil toplum kuruluşları olarak kabul edilmediğini, bu bağlamda Türkiye'nin istisnai durumunu gözler önüne serer. Yazar ayrıca vakıf-dernek ilişkisine değinerek kimi vakıfların dernek adı altında tanındığını A.B.D ve Avrupa Ülkelerinde vakıf olarak nitelendirilebilecek yapı sayılarını da rakamlarla vermektedir.

Kitap, Vakıf Haftası kapsamında çekilen anı fotoğrafları ile sonlanmaktadır.

Vefatının 50. Yılında Mehmed Fuad Köprülü (Hazırlayan: Prof. Dr. Fahameddin Başar). Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2017. ISBN: 978-975-19-6680-3 [141 sayfa: 1 Önsöz, 4 Panel Bildirisi metni + açılış ve kapanış konuşmaları]

Mehmet Kurtoglu*

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 2016 yılını, ölümünün 850. Yılı dolayısıyla *Hoca Ahmed Yesevi Yılı* ve ölümünün 50. Yılı münasebetiyle *Fuad Köprülü Yılı* olarak belirlenmiş, bu kapsamda çeşitli etkinlikler yapılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü de, vakıfların hukukî mahiyeti ve vakıf müessesesi hakkında çok kıymetli araştırmalar yapmış olan bu büyük ilim adamını vefatının 50. yılında unutmamış, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi ile birlikte bir panel düzenlemiştir. İstanbul'da, 12 Mayıs 2016 tarihinde Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Topkapı Yerleşkesi (Yenikapı Mevlevihanesi) Konferans Salonu'nda gerçekleştirilmiş olan anma toplantısında sunulan bildirilerin bir araya getirilmesinden oluşan kitap, Prof. Dr. Fahameddin Başar'ın editörlüğünde "Vefatının 50. Yılında Mehmed Fuad Köprülü" adıyla yayınlanmıştır.

Köprülü'nün, en önemli yönü hiç kuşkusuz metod getirmesidir. Yeni bir bakış açısıyla Türk diline, Türk kültürüne, Türk tarihine, Türk edebiyatına, Türk vakıf hukukuna dair yeni bir araştırma metodu getirmiş olmasıdır. Fuad Köprülü'ye gelinceye kadar ilmi metotlarla tarih, edebiyat ve vakıf müesseseni ilmi metotlarla inceleyen olmamıştır. Bu bağlamda Köprülü ilktir. Beş bölümden oluşan kitap, Prof. Dr. Fahameddin Başar'ın, "Fuad Köprülü'nün Hayatı ve Eserleri" hakkında yazmış kaleme almış olduğu uzun bir biyografi yer alıyor. Başar, bu yazısında bütün boyutlarıyla Köprülü'nün hayatına ışık tutarken; onun Türk düşünce ve siyasi hayatındaki önemine vurgu yapmaktadır.

Köprülü'nün edebiyat alanındaki çalışmalarına yer veren Prof. Dr. Kemal Yavuz, Köprülü'nün edebiyat dünyasına şiirle girdiğini ve asıl çalışmalarını

Türk edebiyatına hasrettiğini, sabırla, çalışkanlıkla, gayretle Türk edebiyatını ve Türk tarihini her yönüyle ele almış, özellikle Türk edebiyatının, tarih olarak baktığımız zaman, "İslâm öncesi devri ni baştan sona araştıran ve bu sahada eser veren tek şahsiyet" olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca hala Köprülü'nün eserlerinden, yazılarından istifade edildiğini vurgulayan Yavuz, Köprülü'nün dört yüzün üzerinde makalesi olduğunu ve bunların büyük değerler taşıdığını vurgulamaktadır.

Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim Asılsoy, "Köprülü'nün Tarih Anlayışı ve Metodu" başlıklı makalesinde, Köprülü'nün yazılarını "Tarih", "Hukuk Tarihi", "Anadolu'nun Mistik Tarihi" ve "Edebiyat Tarihi" olarak dört sınıfa ayrılabilceğini belirtmektedir. Köprülü'nün, Tarih tanımlaması üzerinde duran Asılsoy, daha sonra, "Tarihin Gayesi", "Tarihte Tekâmül", "Tecrübi Usul ve Determinizm", "Tarihte Kanun Fikri", "Tarih ve Edebiyat İlişkisi", "Kaynak Kullanımı", "Tenkitli Metin Neşri", "Edebi Eser", "Münşeat Mecmuaları", "İstifâ Kitapları", "Evliya Menkıbeleri", "Tarihi Romanlar", "İlmi ve Edebi Eserler", "Türk Tarihi Tetkiklerine Yeni Bir Yaklaşım", "Meseleye Umumi Türk Tarihi Zaviyesinden Bakış", "Süreklilik Karşılaştırma", "Türk Tarihi-İslam Tarihi" başlıkları altında inceleyerek Köprülü'nün metodolojisi üzerine tespitlerde bulunmuştur.

Yrd. Doç. Dr. Eyüp Sabri Kala ise "Vakıflar Dergisi'nde Yayınlanan Makaleleri Işığında Mehmed Fuad Köprülü'nün Vakıf Çalışmaları" başlığı altında Köprülü'nün vakıf alanına yaptığı katkılar üzerinde durur. Kala, Köprülü'nün *Vakıflar Dergisi'*nde yayınlanan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Vakıflar Dergisi'nin 75. Yılı münasebe-

* Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yayın ve Kütüphaneler Müdürü; kurtoglu.mehmet63@gmail.com

tiyle “Vakıflar Hukuki Mahiyeti” adıyla müstakil bir kitap olarak da yayınlanmış olan çalışmalarını üç ana grupta toplamaktadır. Kala’ya göre Köprülü’nün vakıflarla ilgili fikri yaklaşımlarını, vakıf belgelerinin nasıl incelenmesi gerektiğine dair metodolojiyi ortaya koyduğu çalışmalar birinci gurubu oluşturmaktadır. İkinci grupta, ortaya koyduğu metodolojiyi somutlaştırarak yaptığı vakıf çalışmaları yer almaktadır. Üçüncü ve son grupta ise, vakıflar alanında diğer araştırmacılarca yayınlanan çalışmaların, Köprülü’nün ortaya koyduğu tarihi metod çerçevesinde tenkitlerinin yer aldığı “Bibliyografya” çalışmaları bulunmaktadır.

Prof. Dr. Fikret Turan’ın “*Mehmet Fuad Köprülü’nün Türkiyat çalışmaları*” başlıklı makalesinde ise, Köprülü’nün 19. Yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında İstanbul’un Beyazıt semti ile onu çevreleyen Sultanahmet, Laleli, Gedikpaşa

ve Fatih civarında yetişmesi, bu çevrede bulunan Süleymaniye, Nuruosmaniye ve Ragıpapa kütüphanelerinde bilimsel araştırmalar yapmış olması, imparatorluğun dağılışı sürecinde Türklüğü ve Müslümanlığı kurtarmayı amaçlayan siyasi görüşler bunları destekleyen siyaset ve kültür adamlarıyla tanışmış olmasının, onun kültür ve düşünce dünyasında şekillenmesinde rol oynadığı tespitini yapmaktadır. Yazar, Köprülü’nün yetiştiği bu çevrede, araştırdığı, okuduğu, gördüğü, dinlediği ve öğrendiği bilgi ve fikirleri Batıda ortaya çıkan akılcı ve mukayeseci metodunu, O’nu yazın hayatından örneklerle ortaya koymuştur.

Vefatının 50. Yılında Mehmed Fuad Köprülü adlı kitap, Köprülü’nün hayatı, kişiliği ve fikirleri üzerine önemli makalelerden meydana gelen önemli bir biyografik eser olarak okuyucunun ilgisine sunulmuştur.

Görgün Özcan (2017). *Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar*. Yeditepe Yayınevi, İstanbul. ISBN: 6059787734. 344 sayfa.

Mehmet Kurtoglu*

Son yıllarda şehir kültürü, tarihçiliği ve sosyoloji üzerine yerli ve yabancı yayınlar ilgi görmekte, şehir olgusu üzerine önemli araştırma ve incelemeler yapılmaktadır. Şehir olgusunun bu denli ilgi görmesinin nedeni son kırk elli yıl içerisinde kadim şehirlerin tarihî mekânlarının yıkılması, yerine modern binaların dikilmesi, köyden şehre göç ile birlikte şehirlilik olgusunun yitirilmesidir. Özellikle modernitenin kadim şehirleri kuşattığı ve yalnızca fiziki olarak değil, şehirlerin ruhuna da müdahale ettiği günümüzde şehir olgusu kaçınılmaz olarak gündemimizi meşgul etmektedir. Şehrin gündemimizi meşgul etmesinin birinci nedeni Müslümanlar olarak içinde bulunduğumuz dünyada Batı kültürü karşısında yaşamış olduğumuz medeniyet krizidir. Bu medeniyet krizini Bernard Lewis her ne kadar “İslamın Krizi” olarak isimlendirirse de gerçekte bu Müslümanların yaşadığı krizdir ve içinde buldukları çağın sorunlarına çözüm bulamamalarından kaynaklanmaktadır. Bugün Müslümanlar bir medeniyet inşa etmek istiyorlarsa, mutlaka kadim İslam şehirlerinden ilham alarak “Müslüman Şehirler” kurmaları gerekmektedir. Müslümanların şehir konusunda eşsiz bir tarihsel birikimi vardır. Bu birikim Asrı Saadet’ten Emevilere, Endülüs’ten Selçuklu ve Osmanlılara ve oradan da kesintisiz bir şekilde günümüze kadar gelmektedir. Bugün şehir olgusu üzerine düşünen herkes bu geçmiş tecrübeyi göz önünde bulundurmak zorundadır.

Kadim şehirlerimizin ruhuna dokunmadan, gelenekten kopmadan yeniden inşa edebilmek, yaşatabilmek için ecdadımızın neler yaptığına, şehirleri nasıl kurduğuna, onlara nasıl bir ruh ve çehre kazandırdığına bakmak gerekir. Bu bağlamda Osmanlı tecrübesi üzerine önemli eserler yazılmıştır. Örneğin Osman Nuri Ergin’in şehir-

cilik ve belediye tarihi ile “*Türk şehirciliğinde imaret sistemi*” çalışmaları, Ömer Lütfi Barkan’ın “*Osmanlı imparatorluğunda imaret sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş tarzına ait araştırmalar*” ve “*Kolinizatör Türk Dervişleri*” üzerinden Balkanlardaki şehirleşmeyi anlattığı makaleleri ve yakın dönemde Suraiya Faroqhi, Özer Ergenç, Tuncer Baykara gibi akademisyenlerin çalışmaları dikkat çekmektedir. Yine yakın tarihte kaybettiğimiz mimar Turgut Cansever’in şehir kitapları Osmanlı şehir ilişkisi bağlamında ilk akla gelen eserlerdir. Görgün Özcan’ın Yeditepe yayınlarından çıkan “*Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar*” kitabı bu bağlamda yazılı kaynaklardan hareketle kaleme alınmış bir doktora çalışması. Yazar bu kitabında vakıflar ve vakıflar tarafından kurulan imaret sitelerinin Osmanlı şehirleşmesi üzerindeki kurucu etkisi üzerinde dururken, ayrıca Osmanlı şehir sisteminin coğrafi, fiziki görünümünün oluşumu ile birlikte idari işleyişini teorik çerçevede ele alıp, vakıfların bu sistem içindeki yerini tespit etmeye çalışıyor. Osmanlı şehrinin kuruluş ve gelişim aşamalarında iki temel kurumun öne çıktığını söyleyen yazar, şehrin yönetimi açısından kadılık kurumu ve şehirleşme pratiği çerçevesinde vakıfların önemine işaret ediyor. Bu özgün modelin tarihsel kökenini İslam şehirlerine, hatta dahi ileri giderek Doğu’nun şehirleşme pratiğine dayandıran yazar, Osmanlı’nın genişleyen sınırlarıyla birlikte Balkanlar, Ortadoğu ve Afrika topraklarında farklı kültür havzaları ve medeniyetlerle etkileşimine dikkat çekiyor.

Yazar, kitabın birinci bölümünde Osmanlı şehir sisteminin tarihsel kaynaklarından başlayarak, şehrin kökeni, Türklerde şehirleşme, Osmanlı şehir sisteminin idari işleyişi ve yerel yönetim, tımar sistemi, Ehl-i Örf bürokratlar, kadılık, mekânsal yerleşim ve imar kuralları üzerinde duruyor. İkinci

* Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yayın ve Kütüphaneler Müdürü; kurtoglu.mehmet63@gmail.com

bölümde; bir hayır eylemi olarak vakfetmek'ten başlayarak, vakıf çeşitleri, mekânsal yerleşim özelliklerine vakıfların etkisi, vakıf imaret sistemi, sosyal donatı ve yapılar, sunulan hizmetler ve hizmetlerin yürütülmesinde vakıfların rolüne yer veriyor. Üçüncü bölümde ise, toplumsal hayat üzerinde vakıfların etkisi, görevleri, aile vakıfları, Osmanlı ekonomik sisteminin işleyişi içinde vakıfların yeri, para vakıfları, mahalle, sivil toplum, Osmanlı adalet düşüncesinin iktidar ilişkilerine etkisi ve yerel iktidarın paylaşımı, daire-i adalet döngüsü, kadıların yerel iktidar ilişkilerindeki rolü eşraf ve ayanın şehir yönetimi üzerindeki etkisi gibi konular yer alıyor.

Yazar, bazı örnek şehirler üzerinden Osmanlı şehirciliği üzerinde dursa da aslında bunlar bütün Osmanlı şehirleri için geçerli olan kıstaslardır. Bilindiği üzere bir vakıf medeniyeti olan Osmanlı, şehirleri bir vakıf külliyesi etrafında kurmuştur. Şehirler bir külliye etrafında şekillenmiştir. Üç halkadan oluşan Osmanlı şehirlerinin en içteki halkasını şehrin ruhu oluşturur. Şehrin merkezini oluşturan bu halkada cami, medrese, çarşı ve hamam bulunur. İkinci halkada kütüphaneler, aşevleri, muvakkithaneler, imalathaneler, çarşılar, hanlar, hamalar, misafirhaneler, kahvehanelere, tekke ve zaviyeler yer alır. Üçüncü halkada ise bu mekânların çevresinde yayılan evler yer alır.

Özcan, şehir kuran vakıfları anlatırken imaret sistemlerine değinerek geçiyor. Zira imaret sistemleri aracılığıyla kurulan tüm Osmanlı şehirlerinin bir lis-

tesinin çıkarmanın bu çalışmanın dışında olduğu söyleyen yazar, bu bağlamda vakfiyelerin incelenmesi, mimarî açıdan yapıların değerlendirilmesi, mevcut olmayan yapıların rölevellerinin çıkarılması vb. gibi çok yönlü ve hacimli bir araştırma gerektirdiğini söylüyor. Çalışmasını daha çok yazılı kaynaklar üzerinden ortaya koyan Özcan, imaret sitelerinin etkisini, vakıf imaret siteleri etrafında nüfusun yoğunlaşması ile ortaya çıkan yeni yerleşimlere örnek vererek yetiniyor. Bu bağlamda Edine Uzunköprü'yü örnek veren yazar, II. Murad zamanında kurulan Edirne-Uzunköprü yerleşimini Aşıkpaşazâde'den iktibasla anlatıyor.

Osmanlı Şehirciliği ve Vakıf bağlamında arşiv belgeleri i üzerinden bir okuma yapıldığında yeni bilgiler ortaya çıkması muhtemeldir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivinde binlerce belge ve bu belgelerde şehirciliğimiz üzerine oldukça orijinal bilgiler yer almaktadır. Yalnızca vakfiyelerdeki yer ve mekân isimleri, vakfedenin eser hakkında yapmış olduğu tanımlamalar, düşünülen tarih ve beyitler, mahalle isimleri vs. bilgiler şehir tarihçiliği açısından mümbit bir kaynak teşkil etmektedir. Özellikle vakfiyelerde eser hakkında yapılan tanımlamalardaki edebiyat ve estetik sanat açıdan oldukça önemlidir. Görgün Özcan'ın "Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar" kitabı, vakıf arşiv belgelerinin kullanılması hususundaki eksikliği dışında, şehircilik bağlamında Osmanlı şehirciliği ve vakıflar ilişkisi bağlamında üzerinde durulması gereken bir eser.

Kudüs'ün Vakıf Haftası/Vakıf Haftasının Kudüsü Vakıf Haftası ve Uluslararası Kudüs Vakıfları Forumunun Değerlendirilmesi

Hasan Hüseyin Güneş*

2017¹ yılı, Kudüs özelinde Filistin ve tüm Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler için çok önemli bir yıldır. Elbette bunun nedeni Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü zapt edişinin beş yüzüncü; Balfour deklarasyonunun² yüzüncü; Altı Gün Savaşı'nın³ ise ellinci yıldönümünün bu yıla rastlamasıdır. Hâlen çözüm bekleyen Filistin meselesinin ve buna bağlı birçok sorunun gündeme taşınması, tartışılması, bunlara çözümler aranması, Filistinlilerin kendilerini İslam coğrafyasının çeşitli kesimlerinden bilim adamlarına ve sivil kuruluş örgütlerine anlatması, Filistin dışındaki insanların onlarla irtibata geçip yeni ilişki ağları kurması, belki de bu yıl içerisinde yapılması gereken en önemli faaliyetlerden biriydi. Buna ilaveten, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gayretkeşliğiyle büyük bir adım atılarak mesele- nin önemine bağlı olarak da Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı himâyesinde, büyük ve önemli bir organizasyona dönüştü. Organizasyon 8-9 Mayıs 2017 tarihlerinde, İstanbul'da düzenlenen *Vakıf Haftası Açılışı ve Uluslararası Kudüs Vakıfları Forumu* programıdır.

Tüm tebliğlerin içeriğini ve ayrıntılarını vermek elbette makalemizin maksat ve hacmini aşacaktır. Bu nedenle genel olarak tebliğlerin tematik gruplandırmasını yapmak daha iyi olabilir. Temaları aktarmanın en iyi yolu hiç şüphesiz otuz tebliğin sunulduğu sekiz oturumun başlıklarını vermek olacaktır.⁴

Birinci oturum: Çalıştay ve Kudüs'te Vakıf Malla-

- 1 Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; hasan.h.gunes@gmail.com
- 2 Arthur Balfour'un ön ayak olmasıyla 1917 yılında ilan edilen deklarasyon, Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasını onamıştır.
- 3 1967'de meydana gelen Arap-İsrail Savaşı, İsrail işgalinin büyük felaketlerinden bir kısmının kısa süre içerisinde tüm Filistin coğrafyasına yayılmasına neden olmuştur.
- 4 Tebliğ özetleri için bkz. : http://www.kudusvakiflari2017.org/wp-content/uploads/2017/05/forum_kitap.pdf 26.05.17

rının Geliştirilmesi.

İkinci oturum: Tarihi Perspektiften Kudüs Vakıfları.
Üçüncü oturum: Kudüs ve Çevresinin Desteklenmesinde Filistin ve Ürdün'ün Rolü.

Dördüncü oturum: Dünyada Kudüs Vakıflarıyla İlgili Tecrübeler-I.

Beşinci oturum: Dünyada Kudüs Vakıflarıyla İlgili Tecrübeler-II.

Altıncı oturum: Türkiye'de STK'ların Kudüs Tecrübeleri.

Yedinci oturum: Ekonomik Güçlendirme Yoluyla Kudüs'ün Desteklenmesi.

Sekizinci oturum: Başarılı Girişimler ve Projeler Aracılığıyla Dünya Üzerindeki Kudüs Çalıştay: Vakıflarının Geliştirilmesi Üzerine.

Bu bağlamda önemli gördüğüm bazı tebliğleri ele alarak içeriklerini değerlendirmeye çalışacağım. Tebliğler arasında -biri bendenizin olmak üzere- Türkiye'deki üniversitelerden iki akademisyenin çalışması yer aldı. Diğer katılımcı Prof. Dr. Zeke-riya Kurşun'un tebliği "Osmanlı Döneminden Bugüne Kadar Kudüs Vakıflarının Geliştirilmesinde Türklerin Rolü" başlıklıydı. Önemine binâen burada üzerinde durulması gereken tebliğinde Kurşun, Kudüs vakıflarının önemine dikkat çekmesinin ardından, Osmanlı'nın 1917'de Kudüs'ten zorunlu ayrılışından sonra şehir vakıflarının tespitinin önemli olduğuna vurgu yapmasıdır. Kurşun, Kudüs etrafında süren ve gelecekte devam edeceği belli olan sorunlara vakıf merkezli çözümler üretilebileceğini ve bu fikirden hareketle, Kudüs vakıf envanterinin ortaya çıkarılması için büyük bir projenin bir müddettir devam ettiğini duyurdu. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki mevcut arşivlerden vakfiye ve bunlara ilişkin birçok kaydın toplandığını/toplanmakta olduğunu dile getiren araştırmacı, vakıfların tespitinden sonra, mevku-

fatın da söz konusu arşivler ile tespitinin mümkün olduğunu ve tespit edilen mevkufatın *Google Maps*'te tanımlanabileceğini de ilave etti.

Söz konusu projenin, Filistin için getirisinin çok önemli olduğunun altını çizmemiz yerinde olacaktır. Zira bu sayede mevkufatın şu an Filistin'deki durumu ortaya çıkacaktır; günümüzde kimin elinde, hangi kişi ve kurumların tasarrufu altında olduğu da gün yüzüne çıkmış olacaktır. Örneğin söz konusu mevkuf, projede tespit edilen gayrimenkullerin günümüzdeki mevcudiyetinin tespiti yapılabileceği gibi, hâlen bağlı olduğu vakfın mevkufatı içerisinde olup olmadığının anlaşılmasını sağlayacak belgeler gün yüzüne çıkmış olacaktır. Kurşun hocanın yürüttüğü projeye bunların intikal silsilesini takip etmek de mümkün hale gelecektir; mevkufatın başka vakıflara intikal edip etmediği, özel mülkiyete geçmişse bunun hangi yollarla yapıldığı türünden sorular da cevaplanacak meseleler arasında gibi görünüyor. Ancak, bendenizin bu bağlamda özellikle önem verdiği husus, tespiti yapılan mevkufatın İsrail'in ele geçirdiği arsa, çiftlik, köy vb. yerlerin tespitini de tescilleyecek olmasıdır.

Foruma Türkiye'den katılan bazı Sivil Toplum Kuruluşları da sunum yaptılar. Mirasımız Derneği Genel Başkanı Muhammet Demirci'nin sunumu bunlardandı. Osmanlı döneminde olduğu gibi, Kudüs'te tamir ve termim işlerinin günümüzde de devam ettiğinin seçkin örneklerini gösterdi. Demirci'nin dikkat çektiği önemli meselelerden biri, derneğin Filistin'de şimdiki kadar gerçekleştirdiği kırk beş adet tarihî cami ve yetmiş adet tarihî ev onarımında, İsrail yönetiminin kendilerine çıkardığı zorluklardı. Kendisi, derneğin Kudüs'te bulunan evinin onarımını gerçekleştirdiği sıradaki gözlemlerini aktardı; birkaç günde bitecek iş, Kudüs İsrail Belediyesi tarafından uzatılması, yüklü miktarda para alınıyor olması ve onarım esnasında İsrail polislerinin bekçi misali beklemesi, evden/camiden arkeolojik bir malzeme veya benzeri bir materyal çıkması durumunda, İsraili görevlilerin hemen el koyması onun verdiği bil-

giler arasında yer alıyor. Buna rağmen Mirasımız Derneği, TİKA gibi dernek ve kuruluşların bu ek- sendeki gayretlerinin devam ettiğini öğrenmek oldukça sevindiricidir.

Arap dünyasından katılımcıların sunduğu bazı tebliğler de bu tür çalışmaların ne kadar gerekli olduğunun altını çizer mahiyetteydi. Bahreyn Krallığı'ndan katılan Dr. Mohamad Hişam Daftardar'ın tebliği, "Kuds-i Şerif'teki İslami Vakıfların Kalkındırılması ve Geliştirilmesi" başlıklıydı. Kudüs'te, işgalin yanı sıra, başka şekillerde özellikleri yok edilen vakıfların dini yönünün değiştirilmesinin nasıl engellenebileceğine dair önerilerde bulundu. Bu öneriler vakıfların geriye kalanlarının muhafaza edilmesi, onarılacak durumda olanların onarımı, kurtarılabilirlerin kurtarılması ve Filistin sınırları dâhilindekilerin yeniden inşası için uygulanabilecek çeşitli stratejiler içermekteydi.

Bunların haricinde yapılan bazı sunumlar, Filistin dışındaki Kudüs vakıflarını da konu aldı. Halid el-Yusuf'un Avrupa'da Kudüs vakıflarını İsveç örneği, Hafizi bin Muhammed Nur ise Kudüs'e yapılan maddi yardımları Malezya örneği üzerinden anlattı. Ayrıca bazı İslam devletlerinin temsilcileri de ülkelerinin Kudüs vakıflarına kendi desteklerini gösteren sunumlar gerçekleştirdi.

Müslüman katılımcılar sorunlarını bu şekilde aktardılar. Bilindiği gibi Kudüs'te sorun yaşayanlar sadece Müslümanlar değil; Hıristiyanlar da eskisinden çok daha hissedilir bir biçimde, İsrail uygulamalarının barış şehrinde sorunlar meydana getirdiğinin altını çizmektedir. Bu çerçevede, Kudüs Rum Ortadoks Kilisesi ve Kudüs Fransiskanleri adına foruma iştirak edenler oldu. Kendilerinin sunumları olmasa da organizasyondaki mevcudiyetleri her şeyi anlatan kabilinden bir temsiliyetti. Yukarıda genel olarak aktarmaya çalıştığımız mevzuları konu edinen forumun oturumları bittikten sonra, Uluslararası İslami Vakıf Enstitüsü Kurucusu Sami Muhammed Hasan es-Salahat'ın başkanlığında bir çalıştay tertip edildi. Öneriler ve teklifler tartışıldı; kimi makul olarak değer-

lendirildi, kimi öneriler ise çok cılız kaldı veya reddiyeler ile karşılaştı. Üzerinde en çok durulan konulardan biri yurt dışındaki vakıflarda, Filistin vakıflarına gönderilmek üzere toplanan paraların Filistin'e nakli sorunu oldu.

Açılış töreninde de önemli konuşmalar yapıldı. On birinci Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül'ün babasının vefatı nedeniyle, ilk gün yapılması gereken açılış töreni bir gün sonrasına ertelendi. Törende, Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yanı sıra Başbakan Yardımcısı Veysi Kaynak, AB Bakanı Ömer Çelik, Kültür ve Turizm Bakanı Nabi Avcı'yla birlikte, Filistin Başbakanı Rami Hamdallah, Ürdün Prensi Gazi bin Muhammed, İslam İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri Yusuf bin Ahmed el-Uzeymin de yer aldı. Bu isimlerin haricinde Uluslararası İslami Vakıf Enstitüsü Kurucusu Sami Muhammed Hasan es-Salahat da bulunmaktaydı. Filistin Başbakanı Rami Hamdallah, İsrail'in 1967 yılındaki işgalinden beri Kudüs'ün yapısını değiştirmek için elinden geleni yaptığına değindi; yalnız Müslümanların değil Hıristiyanların da zulüm altında olduğunu söyledi. Ayrıca "İsrail, Kudüs'te yeni yerleşim yeri açmayı durdurmalı, Filistinli tutukluları bir an önce serbest bırakmalı, uluslararası toplum bu konulardaki sorumluluklarını yerine getirmelidir" sözleriyle, İsrail'in işgal politikalarının aralıksız devam ettiğine işaret etti.

Uluslararası İslamî Vakıf Enstitüsü Kurucusu Sami Muhammed Hasan es-Salahat ise forumun, Nisan 2016'da İstanbul'da İslam İşbirliği Teşkilatı 13. İslam Zirvesi'nde alınan ve Kudüs'ün maddi olarak desteklenmesini öngören kararların sonucunda gerçekleştirildiğini ifade etti. Salahat ayrıca, Kudüs'teki Müslümanlar arasında işsizlik oranının % 14, yoksulluk oranının ise % 50'ye ulaştığına, bu durumun yoğun bir birlikteliğe dayalı çalışmayı gerekli kıldığına dikkat çekti. Altını çizdiği bu sözler ve resmettiği tablo, Kudüs vakıflarının ne denli önemli olduğu göstermektedir.

Protokoldeki önemli konuşmalardan biri de Vakıflar Genel Müdürü Dr. Adnan Ertem tarafından

gerçekleştirildi. Kudüs'ün Osmanlı idaresi altında kaldığı sürenin, sulh ve sükûnun en uzun süre devam ettiği dönem olarak tarihteki yerini aldığını belirterek "... bugün bu mesuliyet, bütün dünya Müslümanları açısından hâlâ devam etmektedir. Tıpkı tarihte olduğu gibi Hazreti Ömer'in, Selahaddin Eyyubi'nin ve Osmanlı'nın, Kudüs'te var etmeye çalıştığı bütün inançların birlikte yaşama imkânını ve ortamını sağlamak, bütün semavi dinler açısından kutsal sayılan bu şehrin, bizlerden beklentisidir ..." şeklinde devam eden konuşmasıyla Kudüs'te sağlanması gereken barışın evrensel boyutuna dikkat çekti.

Osmanlı'nın Kudüs hâkimiyeti üzerinden 500 yıl geçtiğini ifade ederek, bütün Osmanlı hanedanının, insanlık tarihinin kesişme noktalarından olan Kudüs'e hizmet etmeyi görev bildiğini belirten Ertem, Osmanlı hanedanının ve toplumunun bu konudaki hassasiyetine işaret ederek "Kudüs'ün inşa ve ihyası için vakıflar kurmuş, bu vakıflar vesilesiyle din, dil, ırk ve mezhep ayrımı yapmadan, ibadet aşkıyla hizmet etmeyi şiar edinmişlerdir. Allah rızasını kazanmak için her alanda vakıf kurarak barışı, kardeşliği, paylaşmayı ve uzlaşmayı önceleyerek, toplumun bütün sosyal ihtiyaçlarına cevap veren hizmetler sunmuşlardır" cümleleriyle de Osmanlı döneminde vakıf müessesinin Kudüs barışı için ne kadar önemli bir oynadığına vurgu yaptı.

Ürdün Prensi Gazi bin Muhammed'in konuşması da dikkat çekiciydi. Bunun en önemli nedeni, hem vücut dilinin ve hem de konuşmasındaki tonlama, vurgu ve üslubuyla bendenizi şaşırtmasıydı. Konuşmasına Kudüs'e yapılacak yardımların meşru tek yolunun Ürdün üzerinden olduğu ve bunun böyle bilinmesi gerektiği gibi bir hava hâkimdi. Prens Gazi'nin vurguları gözden gelinemeyecek şekilde Ürdün merkezli bir meşruyet müdafaası gibiydi; diğer İslam ülkelerinin bu konuda ona tabi olması gerektiği gibi bir tema seçmesi böyle bir ortamda ne kadar doğru olduğu tartışmaya açıktır. Konuşması, simultane çevrilmesine rağmen, Arapça yaptığı konuşmayı

İngilizce de özetledi. Bu gerçekten platformun yaratmak istediği atmosferin dışında bir görüntü verdi. Filistinlilerle de Prens Gazi'nin konuşması çerçevesinde değerlendirme yaptığımda rahatsız olduklarını gördüm. Türkiye'nin Filistin meselesine müdahil olmak istemesinden, kendilerinin aksine, Ürdün yönetiminin memnun olmadığını belirttiler.

Son konuşma Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapıldı. Erdoğan, konuşmasının hemen başında tüm protokolü saymasına rağmen, Prens Gazi'nin ismini anmaması bir cevap mahiyetinde miydi, bilemiyorum. Ancak, kısa bir süre sonra Harem-i Şerif'in himayesinden sorumlu olan Ürdün Kralı II. Abdullah'a teşekkür eden Cumhurbaşkanı Erdoğan, "İslam Vakfı'nın, İsrail'in engellemelerine rağmen sürdürdüğü çalışmalara bütün İslam âleminin destek olması gerektiğini özellikle vurgulamak istiyorum" diyerek, işbirliği çağrısını yaptı ve Kudüs'ün tüm İslam âleminin namusu olduğuna değindi. Filistin meselesine adil bir çözüm bulunmadan, bölgeye barış ve istikrar gelmesinin mümkün olmadığını söyleyen Cumhurbaşkanı Erdoğan, konuşmasında "Bunun için öncelikle uluslararası hukuka ve alınan kararlara saygı gösterilmesi gerekiyor. Hiç kimse, hiçbir ülke hukukun üstünde değildir, olamaz. Ancak, Filistin meselesinde yıllardır üstünlerin hukuku işliyor. Bunu da böyle görelim" cümlelerine yer verdi.

ABD başkanının İsrail nezdindeki büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması tartışmalarına değinen Cumhurbaşkanı Erdoğan, bu konunun gündemden net bir şekilde düşmesi/düşürülmesi gerektiğinin altını çizdi. Konuşmada, Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra'nın içinde bulunduğu Harem-i Şerif'in 144 dönüm alanıyla, sadece Müslümanlara ait olduğunu söyledi. Bu alanda İsrail kuvvetlerinin gerçekleştirmek istediği provokasyonların önüne geçilmesi gerektiğine de değinen Erdoğan, Müslümanların Kudüs'ü sık sık ziyaret etmesi gerektiğini hatırlatarak, ziyaretlerin Hristiyan ülkelerin çok gerisinde kaldığını rakamlarla açıkladı ve me-

seleyi şu sözleriyle dile getirdi: "Bu tablonun bize yakışmadığını kabul etmeliyiz. Oradaki kardeşlerimize vereceğimiz en güçlü destek, Kudüs'teki varlığımız olacaktır."

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konuşmasında en dikkat çeken noktalardan biri de Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethinin ardından, Burak Duvarı'nın yanına kurulan Meğaribe Mahallesi'nin, kendi alanında tek bir vakıf mahallesi olduğuna değinip aşağıdaki bilgiyi vermesiydi: "1967 işgali sonrasında bu mahalle, 800 yıllık geçmişiyile birlikte buldozerlerle yok edilmiştir. Bu örnek dahi Filistin sorununun adeta küçük ölçekte bir özetidir." Filistinli arkadaşlar Cumhurbaşkanının Meğaribe mahallesi hakkındaki malumatına sevindiklerini bunun yanında şaşırıldıklarını söylediler. Daha evvel bu konu hakkında bilgi sahibi olup malumat sunan bir Müslüman lidere rastlamışlardı. Bu yılın vakıf haftasının Kudüs vakıflarına tahsis edilmesi sadece devletin en önde gelen isimlerinin değil Türkiye'nin en kılcıl damarlarına kadar denilebilecek ölçekte bu mahallenin tanınmasını sağladı⁵. Meğaribe mahallesinin Vakıflar haftası münasebetiyle Balıkesir'de bir lise öğrencisinin yaptığı sunuma da bu mahallenin konu olabilmesi, İsrail işgalinin vakıf olarak kurulmuş bir mahalle tarihi üzerinden okunabileceğini göstermiştir.⁶ Bazı Filistinlilerin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın mahalle hakkındaki bilgilerine şaşırıldığını da belirtmeliyim.

Forum hakkında şunları aktarmak yerinde olacaktır: Sunumların çoğu, Kudüs'e yardım için Filistin dışında bulunan vakıf ve derneklerin, kendi

5 Meğaribe Mahallesi ile ilgili bkz., Hasan Hüseyin Güneş (2014). *XVI. Asırda Meğaribe Mahallesi ve Cemâati*. Afyon Kocatepe Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi. Meğaribe Mahallesi ve Cemaaatine ilişkin Türkiye'de yapılan ilk lisansüstü akademik çalışmadır. Bir diğer özelliği ise, Türkiye'de kendinden evvel Kudüs şe'ye sicilleri kullanılarak herhangi bir akademik çalışma yapılmadığına dair farkındalık yaratmaktadır. Mahallenin XX. yüzyıldaki yıkılışı ile ilgili bkz., Güneş (2015). "Kudüs'te Bir Vakıf Mahalle: Meğaribe Mahallesi ve Serencami". *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 44: s. 9-35.

6 <http://www.balikesir.gov.tr/vakif-medenyeti-ve-kudus> 31.05.17.

tecrübelerini ve faaliyetlerini nakletmeleri şeklinde gerçekleşti. Bu son derece önemliydi. Zira her birinin, karşılaştıkları zorlukları aşmada edindiği tecrübelere ihtiyaçları olduğu belliydi. Hepsinin en büyük ortak sorunu, Kudüs ve sakinleri için toplanan maddi yardımın Filistin'e nasıl gireceğiydi. Çünkü İsrail her türlü imkânıyla para girişini engellemeye çalışmakta ve bunu da büyük oranda başarmaktadır. Aşağıda bu sorunu biraz daha ayrıntılı ele alalım.

Dünya genelinde Kudüs için toplanan paraları Filistin'e göndermek hiç de kolay değildir. Tel Aviv Ben Gurion Havalimanı'nda ne kadar miktar parayla giriş yaptığınız sorulduğunda yüksek meblağlı bir cevap verirsiniz, bunun nedeni ve nerelere harcamayı planladığınız sorulmaktadır. Benzer bir durum ile Filistin'e Ürdün üzerinden kara yoluyla giriş yapınca da karşılaşılmaktadır. Filistin'e girmenin bu iki seçeneği de İsrail'in kontrolündedir. Sınır hâkimiyeti tamamen İsrail askerî birliklerinin elindedir. Bunun yanı sıra, Filistinlilerin kendi hava limanlarını inşa etmelerine de izin verilmemektedir. Geriye paraları banka hesapları üzerinden aktarmak gibi seçenekler kalsa da bu da İsrail'in istihbarat ağından kurtulamıyor.

Bendeniz için forumun en kısa sürede çözmesi gereken mesele, yukarıda güçlüğünü çok kısa ve basitçe tasvir etmeye çalıştığım para naklinin sorunsuz ve yeterli miktarda yapılabilecek şekilde çözümüdür. Peki, bu ne şekilde gerçekleştirilebilir? Kanaatimce bunun en sağlam ve sağlıklı çözümü, Türkiye başta olmak üzere diğer İslam ülkelerinin Filistin'de şirketler kurmalarıdır. Filistin'e uygun bazı sanayi dallarında büyük sermaye sağlayacak iş sahalarında şirketler kurulmalıdır. Nitekim İsrail, Filistin'in Batı Şeria toprakları içerisinde Coca Cola fabrikaları açarak, onları bir başka açıdan da sömürmektedir. Bu, İsrail'in Filistin'deki girişimine benzer şekilde yapılabilir. Böylece, Filistinli birçok işsiz için çok önemli iş sahası oluşturulabilir.⁷

7 Bir keresinde, Eski Kudüs içerisinde dolaşan Lise çağlarında beş-altı Filistinli kızın bir dükkândan Coca Cola istedikle-

Müslüman ülkeler, para nakline yarayabilecek bu imkânı kullanmalıdır. Filistin dışında bulunan ve onların Kudüs'e yardım için topladıkları paralarla bu şirketleri kurma yollarının araştırılması gerekmektedir. Kudüs ve Filistin için önceki Müslüman devletlerin tesis ettiği vakıf ağının benzer şirketler ile yeniden canlandırılması, şirketlerin bir vakıf holdingine dönüştürülmesi hedeflenerek, sosyal ve ekonomik mahiyetli bu ağın genişletilip güçlendirilmesi elzemdir. Bunun için uluslararası güçlerin bu projeye ikna edilmesi ve/veya diplomatik sürecin başlaması gerekmektedir.

Filistinlilerin ve dünyanın çeşitli yerlerinden gelen diğer Müslümanların birbirleriyle oturup konuşmaları, Filistin'deki gelişmeler üzerine fikir beyan etmeleri ve bunları dolaşıma sokmalarının yanında, özellikle dünyanın farklı yerlerinden sivil kuruluş örgütlerinin aynı çatı altında bir araya gelmeleri, birbirlerinden haberdar olmaları da zikredilmesi gereken önemli hususlardır.

Sonuç olarak, Kudüs vakıfları ile ilgili bu büyük organizasyonun devamının gelmesinin gerektiği; ülkemizin Filistin sorunundan mağdur olan insanlara din, dil, ırk ayrımı yapmaksızın bu tür birlikteliklerden ortaya çıkacak fikir ve projelerle el uzatmasının önemine işaret etmek gerekir. Kudüs vakıfları forumunun düzenlenmesinde katkı sağlayan tüm kurum ve kuruluşlara ve ayrıca çalışanlarına teşekkür ediyorum. Kudüs'ün çeşitli boyutlarıyla ele alındığı bu değerli forumun, daha önceki Vakıf Haftası sempozyum kitapları gibi kitaplaşarak ilgisinin istifadesine sunulacağını ümit ediyorum.

rine, satıcının onlara istedikleri içeceği vermesine rağmen onlardan tepki aldığımı gördüm. Bu tepkiyi "neden bizlere İsrail kolası veriyorsun?" sorusuyla ortaya çıkmıştı. Ancak, satıcının Latin harfli içecek isimlerinin yazıldığı kutuları Arap harfleriyle yazılmışlarla değiştirence bu kızlar çok sevinmişti.